

NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG QUẢN LÝ VÀ KHAI THÁC NGUỒN TÀI LIỆU SỐ NỘI SINH TẠI THƯ VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM-ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN

Wương Hồng Hải

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên

Tóm tắt: Bài viết trình bày khái niệm, tính chất và ý nghĩa của nguồn tài liệu số nội sinh; Phân tích thực trạng và đưa ra một số giải pháp nâng cao chất lượng quản lý và khai thác nguồn tài liệu số nội sinh tại Thư viện trường Đại học Sư phạm- Đại học Thái Nguyên.

Từ khóa: Tài liệu số; tài liệu số nội sinh; Trường Đại học Sư phạm- Đại học Thái Nguyên.

IMPROVING THE QUALITY OF MANAGEMENT AND UTILIZATION OF INSTITUTIONAL DIGITAL RESOURCES AT THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF EDUCATION - THAI NGUYEN UNIVERSITY

Abstract: The article presents the concept, nature and meaning of institutional digital resources; Analyze the current situation of the management and exploitation of endogenous digital resources and propose some solutions to improve the quality of management and exploitation of institutional digital resources at the Library of the University of Education - Thai Nguyen University.

Keywords: Digital materials; institutional digital materials; University of Education - Thai Nguyen University.

ĐẶT VẤN ĐỀ

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên là cơ sở giáo dục đại học hàng đầu về đào tạo và bồi dưỡng đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục có chất lượng cao; là trung tâm nghiên cứu và ứng dụng KH&CN trong lĩnh vực giáo dục, phục vụ sự nghiệp giáo dục - đào tạo, phát triển kinh tế - xã hội của cả nước, đặc biệt là khu vực Trung du miền núi phía Bắc. Trải qua 55 năm xây dựng và phát triển, hoạt động đào tạo, nghiên cứu khoa học của Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã tạo ra một khối lượng tài liệu có giá trị. Nguồn tài liệu đó được gọi là tài liệu nội sinh hay nguồn tài liệu chất xám. Nguồn tài liệu nội sinh này của Trường ngày càng tăng nhanh về số lượng và chất lượng, nội dung phản ánh đầy đủ và có tính hệ thống về những thành tựu và tiềm năng khoa học của Trường, cũng là nguồn tài liệu học tập quan trọng, có nhiều giá trị, phục vụ đắc lực cho việc học tập nghiên cứu và giảng dạy của cán bộ giảng viên, sinh viên trong trường. Việc xây dựng bộ sưu tập số tài liệu nội sinh nhằm đổi mới, nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo, nhất là trong thời kỳ chuyển đổi số.

1. KHÁI NIỆM, TÍNH CHẤT VÀ Ý NGHĨA CỦA TÀI LIỆU SỐ TÀI NỘI SINH

1.1. Khái niệm

Trong hoạt động thông tin-thư viện (TT-TV), thuật ngữ “tài liệu nội sinh” được dùng để chỉ các tài liệu được hình thành trong quá trình hoạt động của tổ chức, các hoạt động khoa học kỹ thuật, nghiên cứu, học tập của cơ quan, viện nghiên cứu, trường đại học... Theo PGS TS Nguyễn Hữu Hùng (2005) “Nguồn tin nội sinh của một tổ chức xã hội là tập hợp những thông tin được tạo nên bởi các hoạt động của chính tổ chức đó” [1].

“Số hóa tài liệu là quá trình chuyển các dạng dữ liệu/tài liệu truyền thống như các bản viết tay, bản in trên giấy, hình ảnh, âm thanh, phim, dữ liệu toàn văn với nhiều định dạng khác nhau sang chữ Vn dữ liệu trên máy tính và được máy tính nhận biết được như tài liệu ban đầu gọi là số hóa dữ liệu” [2]. Hay nói cách khác, số hóa tài liệu là hình thức chuyển đổi các tài liệu truyền thống bên ngoài thành dạng tài liệu số mà máy tính có thể hiểu được. Sản phẩm sau khi số hóa tài liệu chính là nguồn tài nguyên số/ dữ

liệu số - các dữ liệu dạng chữ, hình ảnh, âm thanh,... được máy tính nhận biết đúng định dạng và được sử dụng trên máy tính.

“Bộ sưu tập số là một tập hợp có tổ chức nhiều tài liệu đã được số hoá dưới nhiều hình thức khác nhau (văn bản, hình ảnh, audio, video,...) về một chủ đề. Mặc dù mỗi loại hình tài liệu có sự khác nhau về cách thể hiện, nhưng nó đều cung cấp một giao diện đồng nhất mà qua đó các tài liệu có thể truy cập, tìm kiếm và sử dụng dễ dàng” [4]. Như vậy, tài liệu số nội sinh là tập hợp những tài liệu được tạo nên bởi một đơn vị hoặc tổ chức nào đó như giáo trình, sách tham khảo, luận văn, luận án, khóa luận tốt nghiệp, đề tài nghiên cứu khoa học,... đã được công bố.

1.2. Thành phần của tài liệu số nội sinh

Tài liệu số nội sinh là các tài liệu không được công bố rộng rãi, không có mặt trên các kênh phát hành, phân phối truyền thông, được lưu hành trong nội bộ cơ quan, đơn vị, trường học, thường có nội dung chuyên sâu về một ngành, lĩnh vực và ít chịu sự tác động của các yếu tố và mục đích thương mại. Trường đại học là cái nôi đào tạo nguồn nhân lực có chất lượng cao, trong quá trình hoạt động, đào tạo, nhà trường đã tạo ra khối lượng lớn tài liệu có giá trị gọi là tài liệu nội sinh. Nguồn này được xem là hệ thống phản ánh đầy đủ, hệ thống về các thành tựu cũng như tiềm lực, định hướng phát triển của trường. Với ý nghĩa đó, nguồn tài liệu số nội sinh và các chính sách phát triển nguồn tin này thu hút sự quan tâm của các thư viện trường đại học nói chung và thư viện trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên nói riêng. Xét về mặt tính chất của quá trình tạo ra tài liệu nội sinh trong các trường học, có thể chia thành các loại như sau:

- Tài liệu số nội sinh là những tài liệu số phản ánh kết quả học tập, đào tạo: luận văn, luận án, khóa luận tốt nghiệp, hệ thống giáo trình, đề cương bài giảng.

- Tài liệu số nội sinh là những tài liệu số phản ánh nguồn lực đào tạo và nghiên cứu khoa học: các báo cáo kết quả nghiên cứu khoa học các cấp, các chương trình điều

tra cơ bản, các đề án, dự án sản xuất, thử nghiệm; các báo cáo, tham luận khoa học, kỷ yếu hội thảo và các loại hình sinh hoạt học thuật khác [3].

1.3. Ý nghĩa của tài liệu số nội sinh

- Tài liệu số nội sinh tạo ra cơ hội bình đẳng cho mọi đối tượng người dùng tin sử dụng nguồn tài liệu hữu ích, giá trị bởi nó không bị giới hạn về không gian và thời gian; cung cấp nguồn học liệu đặc biệt quan trọng để triển khai các hoạt động đào tạo, nghiên cứu của các nhà khoa học, giảng viên và sinh viên trong quá trình nghiên cứu, giảng dạy và học tập.

- Đảm bảo tính linh hoạt và hiệu quả trong quá trình sử dụng. Tính linh hoạt thể hiện ở chỗ một bản tài liệu số có thể cùng lúc phục vụ cho nhiều đối tượng người dùng tin khác nhau, không phụ thuộc vào số lượng người dùng, thời gian và vị trí địa lý của người học. Tính hiệu quả là tiết kiệm thời gian và kinh phí, giúp người dùng tin có thể dễ dàng tìm kiếm được thông tin mình cần.

- Mở rộng đối tượng phục vụ, kết hợp với phương thức thư viện truyền thống sẽ phục vụ có hiệu quả hơn trong việc đổi mới, nâng cao chất lượng đào tạo, giúp cho người dùng tin chủ động có được tài liệu qua hệ thống mạng thông tin mọi lúc, mọi nơi.

- Tài liệu số nội sinh là lựa chọn tối ưu để bảo tồn lâu dài các tài liệu quý hiếm, ngăn chặn những rủi ro hủy hoại do thời gian, thiên tai, khí hậu và tần suất sử dụng. Bảo tồn tài liệu nội sinh là bảo tồn nguồn học liệu thiết yếu để tạo ra nguồn thông tin mới, nguồn tài liệu phản ánh tiềm lực, sự phát triển của nhà trường.

2. THỰC TRẠNG CÔNG TÁC QUẢN LÝ VÀ KHAI THÁC NGUỒN TÀI LIỆU SỐ NỘI SINH TẠI THƯ VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM- ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN

Để thuận lợi cho việc số hóa nguồn tài liệu nội sinh, các cá nhân, tập thể tác giả tài liệu khi nộp lưu chiểu tại thư viện sẽ viết cam kết, đồng ý cho phép thư viện lưu trữ

và phổ biến tài liệu, căn cứ vào Công văn số 3728/QĐ-ĐHSP ngày 30 tháng 10 năm 2020, Quyết định ban hành quy định việc biên soạn, lựa chọn, thẩm định, duyệt và sử dụng sách phục vụ đào tạo của trường Đại học Sư phạm- Đại học Thái Nguyên. Hiện nay, thư viện đang lưu trữ:

- Hệ thống giáo trình, tài liệu tham khảo, đề cương bài giảng: Với đội ngũ giảng viên có trình độ cao, giàu kinh nghiệm giảng dạy của các ngành sư phạm nên rất nhiều giáo trình, sách tham khảo, chuyên khảo phục vụ cho học tập, giảng dạy và nghiên cứu thuộc các chuyên ngành đào tạo của trường do các giảng viên trong trường biên soạn. Thư viện hiện đang lưu trữ khoảng hơn 1.100 đầu sách. Khi nộp lưu chiểu, tác giả gửi kèm 01 file pdf của cuốn sách, do đầu năm 2020 thư viện mới chuyển sang thư viện điện tử nên bản số của các tài liệu này chưa được nhiều.

- Luận văn, luận án: Sau khi bảo vệ thành công, học viên phải nộp 01 bản in (đóng bìa cứng, có chữ ký của cán bộ hướng dẫn, chủ tịch hội đồng nghiệm thu, dấu xác nhận của cơ sở đào tạo), 1 quyển tóm tắt và 01 đĩa CD - ROM ghi 01 file dữ liệu toàn văn, 01 file tóm tắt nội dung (file dữ liệu toàn văn, tóm tắt và bản in phải đồng nhất nội dung thông tin và hình thức trình bày, file dữ liệu dạng word hoặc PDF). Số lượng luận văn, luận án của Thư viện là 5.255 bản in và 2.155 bản số.

- Khóa luận tốt nghiệp: Số lượng khóa luận tốt nghiệp hiện nay của Thư viện là 2.441 bản in, 75 bản số, với đầy đủ các chuyên ngành Sư phạm: Toán học, Ngữ văn, Hóa học, Vật lý, Lịch sử, Địa lý, Sinh học, Giáo dục chính trị,... Hàng năm, các khoa sẽ nộp về Thư viện các khóa luận tốt nghiệp sau khi sinh viên bảo vệ thành công, bao gồm bản in và 01 đĩa CD, Thư viện đang dần số hóa các khóa luận này để phục vụ bạn đọc tài liệu điện tử.

- Đề tài nghiên cứu khoa học: Hiện nay Thư viện đang lưu trữ 2.080 bản. Sau khi đề tài nghiên cứu khoa học của cán bộ, giáo

viên, sinh viên được nghiệm thu xong, các chủ nhiệm đề tài sẽ nộp về Thư viện 01 bản in và 01 CD chứa nội dung tài liệu.

Trong quá trình đăng tải nội dung tài liệu nội sinh lên website thư viện điện tử trên phần mềm ALEP, các cán bộ của Thư viện sẽ chịu trách nhiệm cập nhật, quản lý dữ liệu. Những tài liệu là bản mềm sẽ được chuyển đổi từ file word sang file pdf, cuốn nào có bản cứng sẽ được đính kèm file. Để thuận lợi cho quá trình truy cập, mỗi bạn đọc sẽ được cấp một tài khoản đăng nhập riêng. Ngoài những tài liệu số thu được, thư viện song song tiến hành số hóa hồi cố một số tài liệu quý hiếm, độc bản, có tần suất sử dụng cao như: luận án, luận văn, đề tài nghiên cứu khoa học,... bằng máy Scan Robot 2.0.

Tuy nhiên, trong quá trình thu thập, xử lý và số hóa tài liệu nội sinh, thư viện còn gặp phải một số khó khăn như: chưa có quy định về chính sách nộp lưu chiểu tài liệu nội sinh, thư viện chỉ thu thập một cách thụ động, chưa đồng bộ và đầy đủ, điều này ảnh hưởng không nhỏ tới hiệu quả khai thác tài liệu.

3. GIẢI PHÁP NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG QUẢN LÝ VÀ KHAI THÁC NGUỒN TÀI LIỆU SỐ NỘI SINH TẠI THƯ VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM- ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN

Một là, ban hành quy chế thu nộp tài liệu nội sinh tại thư viện Trường Đại học Sư phạm- Đại học Thái Nguyên. Đảm bảo cho việc thu thập được đầy đủ, có kiểm soát và khai thác tốt nguồn tin nội sinh phục vụ, nhiệm vụ đào tạo và nghiên cứu khoa học của Nhà trường là một trong những nhiệm vụ quan trọng. Tuy nhiên, hiện chưa có văn bản chính thức nào đối với những nhà khoa học, chủ nhiệm đề tài nghiên cứu khoa học, luận văn, luận án, khóa luận tốt nghiệp. Do đó, Thư viện cần tham mưu cho Ban Giám hiệu sớm ban hành chính thức quy chế thu nộp tài liệu về Thư viện, phải nộp đúng hạn và đầy đủ cả bản in và bản mềm.

Hai là, phân công nhân viên chuyên

trách công tác thu thập, xử lý, xây dựng và phát triển bộ sưu tập số tài liệu nội sinh cho thư viện. Cử các cán bộ làm công việc này đi tham dự các lớp tập huấn nâng cao kiến thức và kỹ năng như: kỹ năng tìm kiếm những nguồn tin có giá trị; kỹ thuật số hóa tài liệu; kỹ năng biên mục cho tài liệu nội sinh; kiến thức và kỹ năng sử dụng phần mềm quản lý thư viện. Đồng thời, cần tổ chức bồi dưỡng cho các cán bộ ở bộ phận phục vụ bạn đọc kỹ năng về hướng dẫn bạn đọc tra cứu, tìm kiếm và khai thác bộ sưu tập số tài liệu nội sinh.

Ba là, liên kết với các thư viện của các trường đại học, cao đẳng trong khối Đại học Thái Nguyên cũng như toàn quốc nhằm trao đổi, chia sẻ nguồn tài liệu nội sinh. Trao đổi và chia sẻ được xem là nhân tố quan trọng trong việc phát triển nguồn tài liệu nội sinh, bởi vì nguồn tài liệu này không thể mua được bất cứ nơi đâu. Sự hợp tác giữa các thư viện là cần thiết, nhằm tiết kiệm tối đa nguồn kinh phí và giúp cho các thư viện đáp ứng ngày càng tốt hơn nhu cầu của bạn đọc. Để làm được điều này, đòi hỏi các thư viện phải có sự thống nhất về một số vấn đề như: việc sử dụng phần mềm quản lý thư viện hoặc các phần mềm phải tương thích với nhau; công tác phân loại, biên mục, định từ khóa, tóm tắt,... phải tuân theo một chuẩn nghiệp vụ nhất định.

Bốn là, tăng cường quảng bá, giới thiệu các bộ sưu tập tài liệu số nội sinh tại Thư viện. Hoạt động tuyên truyền, giới thiệu nguồn tài liệu số nội sinh đến với người dùng tin là một khâu rất quan trọng, có ảnh hưởng rất lớn tới khả năng khai thác nguồn tài liệu này. Vì cho dù các bộ sưu tập tài liệu số có phong phú, đa dạng và chất lượng đến đâu nhưng người sử dụng không được biết tới thì khả năng khai thác sẽ không hiệu quả. Hoạt động tuyên truyền, giới thiệu các bộ sưu tập tài liệu số nội sinh hiệu quả nhất đối với cán bộ, giảng viên và sinh viên trong trường là lồng ghép vào chương trình tập huấn sử dụng Thư viện vào đầu năm học cho sinh viên, học viên khóa mới. Hình thức

tuyên truyền, quảng bá trên mạng internet chính là hình thức phổ biến nhất hiện nay, nó mang lại hiệu quả rất cao, ít tốn kém và nhanh chóng nhất. Ngoài ra, còn có thể giới thiệu với các đoàn thăm quan, làm việc với Thư viện trường, làm các tờ rơi quảng bá các bộ sưu tập tài liệu số tới đông đảo người dùng tin.

KẾT LUẬN

Bộ sưu tập số tài liệu nội sinh là nguồn tin vô giá trong các trường đại học, không chỉ phản ánh một cách đầy đủ, toàn diện tiềm lực cũng như thành tựu hoạt động của trường đại học mà nó còn là cơ sở học liệu thiết yếu để tạo ra nguồn thông tin mới. Tạo lập và phát triển các bộ sưu tập tài liệu số là một công việc đòi hỏi sự đầu tư rất lớn về tiền bạc, công sức và thời gian. Sự thành công của hoạt động này, ngoài sự nhận thức, tâm huyết của lãnh đạo thư viện, sự nỗ lực, ủng hộ của đội ngũ nhân viên, còn phụ thuộc phần lớn vào việc lãnh đạo Nhà trường có sự đánh giá đúng mức tầm quan trọng của Thư viện và việc tạo lập bộ sưu tập tài liệu số phục vụ công tác đào tạo và nghiên cứu của một trường đại học hay không. Thư viện Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên luôn cố gắng bằng mọi nguồn lực đang có để phát triển nguồn tài liệu số nội sinh nhằm đáp ứng nhu cầu học tập, nghiên cứu của cán bộ, giáo viên, sinh viên trong giai đoạn hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Hữu Hùng (2005). Thông tin: Từ lý luận đến thực tiễn. H.: Nxb. Văn hóa thông tin, 2005.
2. Nguyễn Thị Tuyết Nga. Bảo vệ bản quyền khi khai thác nguồn tài nguyên số/Kỹ yếu hội thảo khai thác nguồn tài nguyên số trong thư viện.
3. Trần Mạnh Tuấn (2005). Nguồn tin nội sinh của trường đại học: thực trạng và giải pháp phát triển// Tạp chí Thông tin và Tư liệu.-2005.- Số 3
4. Website: <https://hvtc.edu.vn/tabid/558/catid/143/id/18312/Giai-phap-so-hoa-nguon-tai-lieu-va-xay-dung-cac-bo-suu-tap-so-trong-thu-vien-cac-truong-dai-hoc/Default.asp>

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 12-4-2022; Ngày phản biện đánh giá: 12-5-2022; Ngày chấp nhận đăng: 15-9-2022).